

Brunova vojtěšská legenda

Nascitur purpureus flos

1/ V českých zemích se zrodil nádherný květ, z vznešených rodičů ještě vznešenější syn, zlaté jablko vyrůstalo z ušlechtilých ratolestí, zdárně prospíval chlapeček Vojtěch, krásný v tváři, ale ještě krásnější vírou. Výklad jeho jména zní Útěcha voje. Vojtěchův otec byl vznešený a velmi mocný, jeho država byla netknutá a majetek rozlehlý. Měl dostatek pozemských statků, spoustu poddaných lidí, dům plný zlata a stříbra, v němž hlučela početná čeleď. Ačkoli byl pánem země,

přece nebyl nijak zvláštní člověk: zřídka se modlil, ale domovem u něho bylo vlídné milosrdenství, nedbal o cudnost, ale štědře se staral o chudé. Matka Vojtěchova byla ze slavného slovanského rodu, velmi urozená, spjatá důstojným sňatkem s důstojným manželem, s manželem totiž, který se rodem dotýkal pokrevní linie králů a jako nejbližší vnuk se podobou blížil králi Jindřichovi,¹ který široko daleko uplatňoval svou pravomoc a je dodnes všude obáván. O té ženě se říká, že byla čistých mravů, štedrá v almužnách a že hlásajíc víru skutky projevovala krásně svou ušlechtilost. Ale tato dobrá žačka ve škole ctnosti jako strážkyně bratra² se dopustila chyby. Neboť zatímco planula touhou po čistotě, zatímco si až příliš oblíbila stálé modlení, dala muži příležitost hřešit ne s jednou, ale s mnoha ženami. Dobrý byl otec, lepší matka, nejlepší, kdo se z nich zrodil.

2/ Jednou dětátko napojené mlékem rozplála horečka, rodiče pocítili hrozivou blízkost smrti a slzy vhrkly do očí těm, kdo spatřili jeho jasnou tvář. Otec často přistupoval k chlapci, jehož miloval více než ostatní syny, hojně krůpěje slz svědčily o tom, jak velkou lásku k chlapci chovalo otcovo nitro. Hořká smrt stála přede dveřmi; tu hle, po správné úvaze připadli na možnost spásy. Rodiče ve strachu o něj totiž vyslovili rozehvělou prosbu: „Ať tenhle chlapec zůstane naživu ne pro nás, Pane, ne pro nás, ale ať jako duchovní nosí tvé jho na krásné šíji k poctě Matky boží.“ Když ho s těmito slovy položili na oltář Panny, v mžiku silná bolest ustoupila a dětátko přišlo k sobě, zdrávo po všech údech. Dobrá a vždy vznešená vládkyně andělů přednáší Bohu prosby lidí k ní volajících, neboť neumí odepřít těm, kdo ji z hloubi srdce prosí, a přináší, zářivá Hvězda mořská, nemocným smrtelníkům pomoc z nebe. Již jsi, Maria Panno, označila svého sluhu.

3/ Když dospěl do úplňku vnímavého dětství a neobratný jazyk se postupně učil mluvit, byl svěřen do rukou kněží, aby mu vstúpili první počátky vědění. Tu jeden služebník, který k chlapci od kolébky velmi přátelsky přilnul,³ odepřel být jeho průvodcem při získávání vědomostí. Zoufaje nad strmou cestou [Vojtěch] jednou dvakrát utekl a spěchal k milým rodičům. Když se tak stalo, rozhněvaný otec ho krutým bitím

a pádnými ranami potrestal za útěk a v rozhořčení, ale k prospěchu věci, dal syna do blahodárných škol. Neboť Bůh odhalil chlapci vnímavost srdce a než uplynul měsíc, zahrnul ho tak velkou milostí, že se od té doby stal mladému pánovi až do konce studií vychovatelem jeho mravů a učitelem jeho rozumu.

4/ A tak, když uplynuly žvatlavé roky nezkušeného dětství, Vojtěch napojen Davidovým nektarem a nasycen prostým medem sladce pějíciho Řehoře, byl veden k sedmi chlebům moudrosti, aby pojedl svou část. Byl poslán, pravím, do vznešeného města Magdeburku, do nové metropole Němců, aby se vzdělal v disciplínách svobodných umění. To město povznesl veliký král, první ze tří Otů, vznešený císař,⁴ na významné arcibiskupství⁵ a vystavěl blízko na krásném břehu řeky Labe překrásný chrám sv. Mořici, jak lze dodnes vidět. Prvním arcibiskupem města byl tehdy Adalbert,⁶ který velmi nadaného chlapce Vojtěcha podruhé pomazal křížem⁷ a nazval ho jménem Adalbert. Tehdy nevěděli, že je to vykonáno podruhé, až později, když skončil zápolení se školou a vrátil se domů, vzpomněla si chlapcova matka, že když se tento Adalbert, působící tehdy jako biskup u pohanů v Prusku, vracel přes zemi Vojtěchova otce, tu poprvé pomazal křížem jejího syna, kterého mu přivedli s ostatními biřmovanci.

Hle, moudří čtenáři, poznej tajemství skrývající se v hříchu, — nevadí-li to slovo — jak v hříchu David a v jiných po-blouzených Starý zákon mají ve zvyku vytvářet dobro.

Protože jako kněz i jako biskup je dvakrát pomazán, poněvadž nevědomky zhřešil, jsa jako chlapec dvakrát pomazán, jako mrtvý člověk je po čtyřech dnech olejem Spasitelovým probuzen k životu. Třikrát byl pokřtěn: když křtem přijal Krista, když se smýšlením stal mnichem a krví mučedníkem, a tak byl připraven neviditelným Bohem vhodný služebník pro nejvyšší Trojici. Vezmu křest třikrát vykonaný, čtyřé pomazání, z toho jednou mylné, a seberu ve svatý počet sedmi — kde žije ten chlapec není důležité — naleznu člověka naplněného Bohem, sedmkrát obdařeného Duchem svatým.

5/ Přišel tedy před vchod školy jako host, vstoupil branami, z nichž šel strach, spatřil tam prostřené bohaté hody, při

nichž veselý zástup žáků, jak komu pulsuje krev v lehkovážném srdci, se živí dychtivými ústy. Představeným školy byl tehdy jakýsi Oktrik,⁸ velmi výmluvný, přímo jako Cicero té doby. Jeho památka je v Sasku do nynějška proslulá. Jak byl velký, to hlásá beze slov pohled na tvář jeho žáků, a moudrost rozšířená po blízkých místech v okolí, na to prstem ukazuje. Vojtěchovi byl přidělen učitel a dohlížitel k společnému čtení, podle zvyku učit se doma: při chlapci stojí boží milost a bohatou žilou proudí nadání, vnímavost i rozum. A tvrdí se o něm tahle podivuhodná věc: když náhodou učitel vytáhl paty, strávil jednou celý den hrou, jak je vlastní nestálým myslím chlapců. A když z čtené lekce neuměl ani slovo a právem rozhněvaný učitel ho začal bít, řekl: „Nech mne být, přečtu to.“ Učitel ho tedy pustil a on velmi dobře četl, jako by věc již znal. Říkají také, že mluvil třemi jazyky místo jedním, že volal na učitele „Domine mi“ (Můj pane), když metla rozdírala záda a pálicí dýtky se bolestně zatínaly do masa. Žáci totiž tehdy obvykle mluvili latinsky a nikdo se neodvážil před učitelem mluvit barbarskou řečí.^a (s. 179)

6/ Třikrát tři roky cvičil a vzdělával ve školní aréně duševní vloh, dobýváje z půdy srdce zasunuté myšlenky, chopil se světla vědění proti husté tmě nevědomosti. Potom vzal učitele k sobě sbor královských kleriků a škola řekla: Dost se napily louky. Družina žáků se rozdělila a každý se vrátil do vlastního sídla a domova. Vojtěch, teď již dospívající, se s novým jménem vrátil do vlasti, přinášeje s sebou sladké nápoje moudrosti; milým rodičům způsobilo velkou radost, že znovu spatřili syna. Po celý ten čas tenkrát byl tak nezbedný, jako každý jiný chlapec: věnoval se světským radovánkám, prováděl chlapecké šprýmy, hleděl si jídla a pití, jako dobytče skláněl tvář a neuměl pohlédnout k nebesům.

7/ Zemřel biskup české země⁹ a černí duchové ho nezadržitelně nesli do pekel, jak prohlašoval zoufalým hlasem k těm, kdo stáli kolem. Vojtěch byl tehdy přítomen jako jeden z těch, kteří viděli jeho poslední chvíle a na vlastní uši slyšeli slova umírajícího. Jak sám později řekl opatovi¹⁰ v klášteře, z toho pohledu naň padla veliká hrůza a přivedla ho na

27/ Zatím v Římě, v klášteře, kde byl onen světec živen naukou otce Benedikta, boží zjevení odhalilo takového pro- roctví: mezi mnoha viděními, která viděl mnich a opat Jan,⁵⁰ často unášený vytržením — a tak ukřižovaný světu — spatřil i toto: Z nebe až na zem se ladně snesla dvě lňená roucha, bělostná jako sníh, nezmačkaná a bez poskvrny. Jedno z nich přijalo, koho přišlo hledat, a stalo se vlastníkem drahé zástavy, plátno zahalilo sladké břímě, těšilo se ze svého Voj- těcha a vystoupilo přímou cestou do zlatého nebe. Koho přijal další lňený šat do svého objetí a odnesl k Bohu, jsme, jak přiznávám, nikdy nemohli vyloudit z jeho úst, a proto jsme usoudili, že on je tím druhým závažím, pro skrytou lásku k nebeskému Otcí. Zda je to však tento nebo jiný, s jistotou nevíme. Ale to ať nás netrápí, když máme v rukou svého prostředníka. Poznali jsme, že tvůj Vojtěch, Pane, vstoupil mezi všechny svaté, ctíme ho a milujeme. I kdyby nikdy neprolil svou krev, což je první známkou svatosti a jakési podobnosti s utrpením Kristovým, přece vznešenou pokorou mravů a čistým patřením na lásku boží by se vskutku stal synem nebes a bratrem andělů, kteří nikdy nezhrěšili.

28/ Tou dobou otec Nilus poslal k duchovním bratřím toho kláštera vzkaz se slovy: „Nechť je známo vaší lásce, že náš přítel nastoupil dobrou cestu, Vojtěch zajisté chodil s Duchem svatým.“

To se stalo v křesťanském světě. Avšak v pohanské zemi se tři lidé ubírali po břehu moře; náhle se vzedmuly vlny, jako by se pohnula nějaká nesmírná mořská obluda a k uším kráčejících dospěl mocný jekot. Průvodci poslouchali bez obav, biskup uprostřed se hrozně ulekl a ohromen se vyděsil jako bázlivá žena. Gaudencius, sourozenec ze strany otcovy

(Jb 4, 6) a jeho bratr, mu s úsměvem řekl: „Tvá statečnost se chvěje strachem, předatný bojovníku. Kdyby na nás skočila ozbrojená a k boji připravená tlupa, co bys dělal pak, když se nyní lékáš takové maličkosti.“ Biskup odpověděl: „Jsme (2K 13, 9) křehcí, tys pevný, jsme slabí, ty silný! My se zajisté lékáme (Ž 45, 2) každé maličkosti, ale tím lepším útočištěm a silou je nám Bůh, (Ž 33, 10) čím větší je nouze toho, kdo se bojí a čím menší je vybaven Z 17, 2 silou. Tím šťastněji, tím slavněji tě miluji, Pane, má sílo, čím více poznávám, cítě svou slabost, že jsi má síla.“

29/ Týž Gaudencius, za to, že si jízlivými slovy tropil smích z vylekaného biskupa, uviděl následující noci sen. Vstoupil do pěkné kaple a shledal, že biskup je připraven sloužit mši. Když přijali svátost oltární a skládali roucha, přistoupil Gaudencius blíže k rohu oltáře, v jehož středu stál zlatý kalich. Sklonil se, přiložil rty a chystal se ze zlatého kalichu pít. Rychle přispěchal strážce svatého oltáře a káral přísnými slovy opovážlivého Gaudencia, jak se mohl odvážit takové věci. Rozhorleně pravil: „Není dovoleno, aby si tvá ústa nabrala ze zlatého kalichu nápoje života. Všechno smí vypít jen ten, kdo ho pozvedl při mši s modlitbou k obětovanému Kristu, pro tebe a tvé vyprahlé hrdlo nezůstane ani kapka.“ Když nastalo ráno, řekl Gaudencius naslouchajícímu Voj- těchovi: „Poslyš, můj pane, noční sen, který jsem viděl. Po skončení mše, kterou jsi sloužil v chrámu božím, jsem přis- toupil, abych se napil ze zlatého kalichu, který stál uprostřed oltáře. Služebník oltáře mi v tom zabránil a řekl: Jinému to v žádném případě není dovoleno, jen biskup smí vypít všechno.“ Syn ženy blízký již utrpení odpověděl: „Můj bratře, kéž se na rozkaz boží tvůj sen zdárně uskuteční, kéž hříšné tělo není na překážku božimu daru, kéž si milosrdenství Stvořitelovo odnese vítězství.“

30/ V pátek tedy, když stoupající slunce naplnilo již téměř tři hodiny, Gaudencius, dvojnásobný bratr svatého muže sloužil na bujně trávě mši svatou. Potom usedli a pojedli kousek jídla, aby znavené údy posílené potravou znovu nabyly svěžesti a odpočinuté nohy bez námahy rychleji urazily dlouhou cestu. Když zahnali hlad a osvěženi vstali, vydali se na cestu. Pro rostoucí únavu složili hlavy nedaleko od toho místa, kde pojedli, a znaveným tělům dopřáli spánku. Všichni usnuli a spali. Tu náhle zařinčí zbraně, blýskne se (Jb 39, 23) kopí, zazvučí štít a břinkne ostrý meč. To přišel hnán zuřivostí barbar, kterému Poláci zabili bratra; s ním se spikli ti, kteří mají radost z nejhorších skutků. Přiblížili se v moc- ném útoku modloslužebníci, kteří litovali, že je předtím propustili. Bez váhání pustili koně, přihnali se letem rychlých nohou, náhle přepadli odpočívající cizince, nasadili jim pouta, jako by byli loupežníci, a svázali křesťanům ruce i paže. Bratři strnuli a nevlídně probuzeni spatřili znenadání pouta

i nepřítel. Neméně se vylekal nyní i velký Vojtěch, který vždy vyhledával takové divadlo a horoucně po něm vždy toužil; jako každý jiný člověk se bál okusit hořkou smrt, mysl zděšená více než jindy zápolila se zbabělostí, tělo, jež mělo zahynout, měnilo bary, rozechvělá duše strachem slábla. Ať se nikdo nediví, ani si nemyslí, že právě nyní, kdy nastal čas a má přijmout palmu, se zlomil a padl světec, který po tolik let stál jako nevyvratitelný strom v bouřích pokušení. Cožpak nejvyšší Pán, náš Vykupitel Kristus, když se přiblížilo jeho utrpení, nepil krev? A což on, který má moc (L 22, 44) život dávat i brát, netvrdil učedníkům, kteří ho následovali, (J 10, 17) že je smutný až k smrti? Jestliže se chvěje strachem Bůh, je snad hanbou, bojí-li se člověk, když dospěl do blízkosti tělesné smrti? Vyvolení jsou očištěni strachem ze smrti od lehčích hříchů, jichž nejsou prosti, a od řídkých skvrn zločinů, jestliže po nich zůstaly nějaké stopy. Dobrý muž, čeho se bojíš? Proč se trápíš bezmocným strachem? Svou krev proléváš pro svého Pána a prolíje ji, budeš mít bezpečný přístup a volnou cestu do nebe bez obtěžování a dorážení zlých duchů, bez sebemenších výčitek hříchů. Mučedníkům jistě nepřichází vstříc ďábel s obžalobou, neprotiví se ani slovem, prchaje daleko, neboť je bez naděje, protože oni napodobují vzor Spasitelův, a jako Pán bez hříchu zemřel kvůli nám, tak i mučedníci, byť se provinili hříchy, jichž nebyli prosti, byť pohané, když prolili krev kvůli Pánu, budou zproštěni naprosto všech hříchů.

31/ Ostatní svatí, ačkoli žili před očima božíma život bohu-libý a bez poskvrny, neodcházeli bez obav z nádoby hříchů a v poslední hodině se soužili nekonečnou úzkostí, nevědouce, zda i čistý život uzná za správný Bůh, ve srovnání s nímž je vše nečisté. Mučednictví však je dána zvláštní výsada a určena jedinečná sláva, a tu si zasloužil získat jako dar boží Vojtěch, šťastný mučedník našich nešťastných časů. Můžeš se zeptat: „Čím se odplatím Pánu?“; můžeš odpovědět:

Ž 115, 12-13 „Přijmu kalich spásy“. Nemáš se čeho bát, protože jsi, Pane,

Ž 115, 17 roztrhl vazby mé. Toto je, co si máš přát, protože drahá,

Ž 115, 15 jest před očima Hospodinovými smrt svatých jeho, i když nikdo, kdo se narodil, nevyvázne z rukou smrti.

Jaká blaženost, jaká sláva zemřít tak, že se neobjeví hříchy,

neboť při křtu se smývají a mučednickou smrtí vyhlazují. Jaká je to pocta, jaká záruka radosti v mžiku zavřít oči, které se dívaly na lidi a svět, a hned je otevřít, aby viděly Boha a Krista, toho krásnějšího nad všechno krásné dílo stvoření. Neboj se zkoušky proto, že smrt je hořká, že smrt je plná úzkosti! Neboť kdyby smrt neznamenal žádná trápení, jak sladce zpívá Řehoř, nenáležela by mučedníkům taková sláva. Jak velká je rychlost tak šťastného přesídlení: náhle jsi odnesen ze země, abys byl usazen v království nebeském. Ukaž nám, že pod nebem není nic krásnějšího, nic sladšího, než dát milý život pro nejmilejšího Krista. Nyní máme tebe jako jasného svědka těch výroků, tebe, jenž pobýváje na tomto světě jsi kvetl ušlechtilostí mravů a zachovav si pokoru zaskvěl ses v těchto podivuhodných činech. Nyní jsi zemřel pro Krista, stal ses známým a slavným, ba nejslavnějším, díky nebeskému dobrodiní a sladkosti zázraků. Jasně promlouváš a dostatečně ukazuješ, jak dobře jsi živ ty, u jehož mrtvých kostí vzniká tolik blahodárného a děje se tolik zářivých a zbožných zázraků.

32/ Ti, kdo byli při tom zápase, říkají, že bledý biskup nepronel ani jediné slovo, až když ho svázaného vedli na vrchol hory, kde (sedmí kopími) probodli krásné tělo, promluvil na toho, jehož kopí mělo zasadit první ránu a jenž s posupnou tváří postavil mučedníka na místo, kde měl být zabit, a zeptal se slabým hlasem: „Co chceš, otče?“ Máš, cos vždy chtěl, vytrpěl jsi smrt pro vytouženého Krista, stal ses šťastnou obětí toho dne, v němž byl Spasitel ukřižován pro tebe a pro svět: tehdy sám uzdravil chorý svět, nyní pak učinil tebe svým vznešeným mučedníkem. ^{d (s. 182)} Sedmi dary tě obdařil Kristus, zaplavila tě hojná milost Ducha svatého, nyní k jeho poctě proboden sedmi kopími, obejmi vždy touženého Krista. ^{e (s. 182)}

33/ Nejprve mu probodl srdce vůdce a velitel bezbožné rot, ohnivý Sikko,⁵¹ ostatní soptíce zlobou zločin spěšně dokonali. Aby však laskavý Bůh ukázal, že jeho služebník byl vysvobozen z žaláře pozemského života, z mocných okovů a veškerých pout hříchů, v okamžiku, kdy probodali svaté tělo, rozvázala se pouta na jeho rukou, aniž je kdo uvolnil. Vojtěch pak objav přítelkyni smrt, rozpráhl ruce do podoby kříže,

za kterým vždy šel a který miloval. Mrtvé tělo kleslo a dopadlo na matku zemi, svatá duše vstoupila šťastně do věčného života, obdivujíc úsměv boží a radosti prozpěvujících nebes. Zanechal jsi pod nohama, co se zdá být krásné, vyzkoušej nyní, co se skrývá uvnitř. Nech za sebou lidský pláč, přejdi do blaženého zástupu andělů, kde tě rádi uvidí všichni svatí, a hlavně mučedníci Kristovi. Mučedníku, vynikající nad anděly, vystup se slávou ke králi mučedníků, k živému Spasiteli, tváří v tvář rozmlouvej s tím, před jehož pohledem

Zj 20, 11

utekla země i nebe, jako rozmlouvá člověk se svým přítelem. Unikl jsi tam — jak málo máš hořkosti, jak mnoho sladkosti!

Rm xxx, 19

— kde hluboká rozjímání jsou vnitřním osvěžením, kde je potravou i nápojem věčná chvála Stvořitele.

34/ Říkají, že toho dne se zjevil Duch svatý jednomu knězi, když sloužil mši svatou, a pošeptal mu do ucha, aby snažně prosil svatého mučedníka Vojtěcha o přímluvu za trpící svět. Kněz ochotně uposlechl božích napomenutí a při vzpomínce na svaté mučedníky vzýval Vojtěcha, aby vykonanou obětí orodoval u božího milosrdenství za naše hříchy.

Bezbožní muži tedy s sebou vedli jeho dva bratry nemilosrdně svázané; ušlechtilou hlavu svatého muže oddělili od ostatního těla a obě části strážili spolehlivou stráží. Nemysli, že oni, kteří umějí jen znesvěcovat, tak činili z úcty. Domnívali se, že dostanou od sousedního knížete Boleslava mnoho peněz — což se i stalo — když nejctihodnější tělo a hlavu prodají jako žádoucí poklad.^{f (s. 183)} Vzácný mučedník Vojtěch zahynul mučednickou smrtí toho dne, kdy byl sv. Jiří stát mečem.

Dobře tak, že v týž den, protože oba jsou dobří k těm, kdo je prosí, skvějí se četnými zázraky a jsou nápomocni ubohým smrtelníkům. Hle, ještě jednou, oba jste dobří a budu vás

Iuv. S IV, 1

často vzývat. Přimlouvejte se, modlete se, ať vzejde Hvězda mořská, ať se připojí svatý Petr, ať následují i všichni svatí.

Jr 18, 20

Přimlouvejte se pro Boha za ubohé živé před tváří Páně.

To račiž dát Bůh skrze svého milovaného Syna v Duchu svatém. Jemu náleží sláva, spása lidí, království a svrchovaná moc, mocná obec andělů, s ním byly, jsou a přijdou krásou se skvějící nesmrtelné věky. Amen.